

PRODEF BULLETIN

PROFESSIONALS BIJ DEFENSIE

februari 2024 | nummer 1

GOVIMHB
PROFESSIONALS BIJ DEFENSIE

VOORBEREIDEN OP OORLOG

DOOR NIELS VAN WOENSEL

De afgelopen maanden en vooral weken waarschuwden steeds meer topmilitairen en veiligheidsexperts de samenleving dat we ons moeten voorbereiden op oorlog. In Zweden ontstond grote onrust toen de Zweedse opperbevelhebber en de minister van Defensie de bevolking hiertoe opriepen.

INHOUD

- 2 Roerige tijden
Column vice-voorzitter
- 4 De update van de HSGO over
diverse onderwerpen
Van uw onderhandelaar
- 6 Hoe is het nou met de reservist?
- 8 Hartekreten van gepensioneerde
leden
- 11 Transitie van eindloon naar
middelloon pensioen:
de afronding
- EN VERDER
- 10 Medezeggenschapsverkiezingen

In België, Duitsland en Noorwegen waren vergelijkbare geluiden te horen. Admiraal Rob Bauer, voorzitter van het NAVO militair comit , zei dat de samenleving het ondenkbare moet verwachten. En ook in Nederland werd door de CDS en voormalig C-LAS gewaarschuwd dat Nederland in oorlog kan raken, en dat de Nederlandse samenleving zich daar op voor moet bereiden.

Voorheen was Defensie altijd voor de (internationale) veiligheid en was het juist het doel om de burgers zo min mogelijk ongerust te maken of te informeren wat er allemaal gebeurt in de wereld. Onrust onder de bevolking zou mogelijk tot chaos kunnen leiden en de samenleving onnodig verstoren. Nu is dat anders. Nu wordt de bevolking juist gewaarschuwd dat een oorlog re' el is en dat men zich erop moet voorbereiden. Want deze keer wordt er namelijk ook wat verwacht van de samenleving. Niet alleen Defensie is verantwoordelijk voor de veiligheid van Nederland, dat zijn we allemaal. Bedrijven, instellingen, veiligheidsdiensten, overheden en de burgers.

Het is goed dat deze boodschap eindelijk zo duidelijk wordt gebracht. Ik vraag mij echter af of hij wel is geland. Want door alleen de budgetten voor Defensie te verhogen zijn we er nog niet, we moeten naar een andere manier van denken, ander gedrag. We zijn volgende maand twee jaar verder sinds Rusland Oekraïne binnenviel en nog steeds voldoet Nederland niet aan de 2% NAVO-norm en kunnen wij niet alles leveren wat de NAVO van ons vraagt. Nog steeds hebben wij de productie van de defensie-industrie onvoldoende opgeschaald, terwijl Rusland al is omgeschakeld naar een oorlogsindustrie. Nog steeds maken we ons in de politiek en tijdens de afgelopen verkiezingen meer druk over gezondheidszorg en de huizenmarkt dan over onze collectieve verdediging.

Niet alleen Defensie is verantwoordelijk voor de veiligheid van Nederland, dat zijn we allemaal. Bedrijven, instellingen, veiligheidsdiensten, overheden en de burgers.

En zelfs als de boodschap eindelijk landt is er nog een lange weg te gaan. Een samenleving voorbereiden op oorlog vergt veel van iedereen. Een industrie die produceert wat we nodig hebben en niet wat het meeste geld oplevert. Waar militaire productie voorgaat op productie voor de consument. Hiervoor is steun van de overheid nodig en moeten investeringen in deze industrie juist worden gestimuleerd in plaats van afgeraden. Maar voorbereiden op oorlog betekent ook dat burgers zelfredzamer zijn, dat bij een grote crisis of oorlog mensen niet afhankelijk zijn van de veiligheidsdiensten in Nederland en dat deze diensten zich dus kunnen focussen op de daadwerkelijke crises. Na de opmerkingen van Admiraal Bauer schoten de verkopen van noodpakketten in de lucht. Dus een deel van de bevolking is zich wel bewust wat er van hun wordt gevraagd. Het laatste wat je wilt is dat er net zoals bij de Coronacrisis plunderingen en onrust ontstaat over WC-papier.

Maar voorbereiden op oorlog vraagt ook meer van kennisinstututen, gemeenten, bedrijven, maatschappelijke instellingen, veiligheidsdiensten en van de politiek. Iedereen moet zich de komende tijd afvragen wat hij of zij kan doen voor onze collectieve verdediging en wat daarvoor nodig is. Voor Defensie zelf is dit ook een grote opgave. De inrichting van een krijgsmacht die

WWW.PRODEF.NL

COLOFON

Het ProDef bulletin is een uitgave van de Gezamenlijke Officierverenigingen en Middelbaar en Hoger Burgerpersoneel bij Defensie (GOV|MHB). Het bulletin verschijnt 8 keer per jaar.

Adres secretariaat GOV|MHB en redactie ProDef bulletin:
Koninginnegracht 19
2514 AB Den Haag
070-3839504
www.prodef.nl
info@prodef.nl
(secretariaat/administratie)
secretaris@prodef.nl
(redactie ProDef bulletin)

Redactie

K.W. Lelieveld (hoofdredacteur)
M.A.M. Weusthuis, R. Blik, P. Eijkelenkamp,

Aan dit nummer werkten mee:

R. Pulles, N. van Woensel, M. Hellendoorn,
R.J. Oostendorp

Vormgeving

Frank de Wit, Zwolle

Drukwerk

Wilco Art Books, Amersfoort

Advertenties

070-3839504

© ProDef bulletin

Overname van artikelen is enkel toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie en onder uitdrukkelijke vermelding van de bron. Er kunnen geen rechten worden ontleend aan de teksten in dit bulletin.

Wijzigingen adres- en persoonsgegevens

Svp doorgeven aan het secretariaat van de GOV|MHB: 070-3839504
info@prodef.nl

Juridisch advies

Voor arbeidsgerelateerde vragen en/of conflicten beschikt de GOV|MHB over drie juridische adviseurs. De procedure loopt in aanvang via de coordinator KLTZ R.O.P. Pulles EMSD (vice-voorzitter GOV|MHB, 070-3839504 of coordinator.ib@prodef.nl). In spoedeisende gevallen kan onder goedkeuring achteraf rechtstreeks contact worden opgenomen met:

mr. B. Blonk
070-3839504
bert.blonk@prodef.nl

Kopij

Kopij voor nummer 2 van het ProDef bulletin dient voor 15 februari 2024 per e-mail bij de redactie aanwezig te zijn.

www.shutterstock.com

schaalbaar is, die de samenwerking aangaat met al de voornoemde partijen. Dit vraagt veel van de organisatie. Een andere manier van denken, maar ook het Koude Oorlogdenken in een nieuw jasje. Wat er vooral is gevraagd is enorm veel snelheid. Binnen 5 jaar moeten we er klaar voor zijn en dan maar hopen dat het niet al eerder nodig is.

Ik heb al vaker geschreven dat ik van mening ben dat dit ook wat van de vakbonden vraagt. Dat ook wij ons overleg moeten voorbereiden op oorlog. Dat we meer snelheid moeten krijgen in het eens worden over onderwerpen, dat we onze prioriteiten moeten aanpassen op dat wat bijdraagt aan de gevechtskracht van Defensie, dat we samen de schaalbare krijgsmacht moeten vormgeven en dat we stugge procedures moeten loslaten. Ik merk dat dit nog heel lastig is voor vakbonden. Dat onze organisaties en afspraken nog ingericht zijn op de tijd van bezuinigingen en dat we snel een nieuwe vorm van overleg moeten vinden die bijdraagt aan het voorbereiden op oorlog. Want voorbereiden op oorlog is uiteindelijk onze beste collectieve verdediging, laten zien dat we er klaar voor zijn zodat onze tegenstander er niet aan denkt om aan te vallen. Hoe beter wij ons voorbereiden op oorlog des te kleiner de kans dat die oorlog er komt.

COLUMN VICE-VOORZITTER

ROERIGE TIJDEN

DOOR ROB PULLES

Met het begin van het nieuwe jaar inmiddels alweer een paar weken achter ons, zijn ook wij weer begonnen met onze werkzaamheden. Zoals u hopelijk weet bestaan onze werkzaamheden uit het bijdragen tot het in stand houden van een voor haar taak berekende Krijgsmacht en het behartigen van de collectieve en individuele belangen van de leden. De GOV|MHB, KVMO, KVNRO en de NOV zijn vakbond n beroepsvereniging en daar zullen onze tijd tussen moeten verdelen.

Kijken we naar het beroepsverenigingsdeel, dan zien we een krijgsmacht in beweging, ontwikkeling en groei. Veel vraagstukken die er zijn op het gebied van strategie, personeel, tactiek, organisatie, bedrijfsvoering, financi' n, innovatie en ga zo maar door. En een wereld, een geopolitieke omgeving en een Nederlandse politieke arena die vragen om snelle aanpassingen, op al die gebieden zowel pro- als reactief. Met een veel te groot tekort aan mensen is dat voor Defensie geen gemakkelijke opgave. Ook met voldoende mensen zou het een enorme uitdaging zijn. Hoe verdeel je je aandacht tussen al die gebieden en dan ook nog eens tussen keuzes voor de korte, middellange en lange termijn? Prioriteiten stellen hoor je dan vaak, maar daar zijn we niet zo goed in. Dat betekent namelijk dat je dingen ook niet doet en daar zijn we eigenlijk niet van. Maar ook dat is een kunst die we zullen moeten leren. Daarbij blijft voor mij de belangrijkste vraag, wat draagt het bij aan de gevechtskracht? Dat is, of zou moeten zijn, de eerste prioriteit. Minder belangrijke zaken zijn daar ondergeschikt aan en die moeten we dus ook niet doen als we daar de

capaciteit niet voor hebben. Is een discussie over kleding dan nu opportuun? Ja! Alle medewerkers moeten kunnen beschikken over uitrusting waarin ze hun werk goed kunnen doen. En dan heb ik het niet over welke schoenen er onder het avondbaadje moeten, maar wel over operationele vesten die bij iedereen goed moeten zitten. Over jassen die voldoende warmte en droogte bieden, over (gevechts)laarzen die waterdicht zijn.

De discussie is, terecht, gestart naar aanleiding van niet passende kleding voor vrouwen en die strekt zich uit naar alle mensen die bij Defensie werken. De hele discussie over duurzaamheid vind ik alweer wat lastiger. Natuurlijk moeten we, naast het leveren van veiligheid, ook via de energie-, afval- en grondstoffenkant bijdragen aan de toekomst van de aarde. Maar we kunnen het op geen enkele manier verkopen dat we niet inzetbaar zijn omdat de zon niet schijnt of de wind niet waait. Met we hebben de oorlog dan wel verloren, maar we hadden wel de kleinste CO2 footprint ga je het niet redden in de geschiedenisboekjes.

Of we nu echt tijd, geld en mensen moeten investeren in een loket waar NGO's hun klachten kwijt kunnen, dat lijkt me toch wel duidelijk. Nee dus. Verantwoording afleggen is een essentieel onderdeel van het functioneren van entiteiten binnen een democratie, maar daar zijn mechanismen voor en daar moeten we nu zeker geen energie aan verspillen. Naast het stellen van prioriteiten, zul je ook je tijd zo effectief mogelijk moeten gebruiken. Ik heb het hier over effectief en niet per se efficiënt.

Het een sluit het ander niet uit, maar we hebben gezien dat we onder die manage-

Naast het stellen van prioriteiten, zul je ook je tijd zo effectief mogelijk moeten gebruiken. Ik heb het hier over effectief en niet per se efficiënt. Het een sluit het ander niet uit, maar we hebben gezien dat we onder die managementwaan zin van de afgelopen jaren zo efficiënt waren geworden, dat we niet meer effectief konden zijn. Dat moeten we vooral achter ons laten.

mentwaan zin van de afgelopen jaren zo efficiënt waren geworden, dat we niet meer effectief konden zijn. Dat moeten we vooral achter ons laten. Bij het effectief besteden van je tijd komt onze tweede rol, die van vakbond, om de hoek kijken. Veel zaken bespreken we in het Georganiseerd Overleg en daar maken we vaak snel goede afspraken.

Omdat er veel onderwerpen op tafel liggen, soms al langere tijd, duurt het soms ook een tijd voordat onderwerpen afgehandeld zijn. En ook op de onderhandelingstafel moeten we prioriteiten stellen. Zaken die soms al acht jaar op de agenda staan, zijn blijkbaar toch niet zo belangrijk, we kunnen er al acht jaar zonder. En ook op die tafel liggen onderwerpen die niet direct of zelfs niet indirect bijdragen aan de gevechtskracht van de krijgsmacht. Ook die kunnen wat mij betreft de ijskast in, zodat we voorwaarts kunnen met de belangrijke onderwerpen om de gevechtskracht op orde te krijgen. Daarbij moeten we zorgen dat we het overleg tussen sociale partners soepel laten verlopen. Gezien de hoge druk die op veel onderwerpen staat, moeten we vooral niet verzanden in procedurele haarkloverij, bureaucratische procedures en het uren discussiëren over verslagen. Zoals de nieuwe voorzitter van de CMC, GOV/MHB lid Michiel Bussink, al zei, we trekken aan dezelfde kant van het touw. Daarbij is open en eerlijk overleg essentieel, waarbij alle informatie beschikbaar is. Goed

om te lezen dat de Secretaris Generaal ook meer informatie wil gaan delen uit bijvoorbeeld de Bestuursraad. Het zou goed zijn als Defensie veel meer openheid gaat betrachten, zoals ze zelf al in de Defensievisie 2035 hadden aangekondigd. Soms hoor je mensen die het overleg willen afschaffen, om ervoor te zorgen dat Defensie sneller zou kunnen handelen. Sneller is niet altijd beter. Naast verantwoording zijn *checks and balances* in een democratie essentieel. Het nu even nadenken en discussiëren over de gevolgen van bepaalde besluiten kost op de korte termijn wellicht wat tijd, maar het achteraf corrigeren van ondoordachte fouten kost veel meer. In tijd, geld en vaak ook goodwill. In mijn ogen draagt goed en effectief overleg bij aan de gevechtskracht.

We leven in roerige tijd, zowel nationaal als internationaal. Maar als je eerlijk bent, welke periode de afgelopen decennia was nou niet roerig? We zullen met z'n allen ervoor moeten zorgen dat we een inzetgereede krijgsmacht hebben die de belangen van het Koninkrijk, wereldwijd, kan beschermen en verdedigen, zoals de Grondwet dat voorschrijft. En we moeten er ook voor zorgen dat die capaciteit in stand blijft, ook als de wereld even wat veiliger lijkt. Daarvoor moeten we als sociale partners open, eerlijk en effectief overleg (kunnen) voeren. Geen bureaucratisch, procedureel geneuzel, maar ook geen vuren vrij. Wij zijn er klaar voor en zullen onze steen bijdragen.

DOOR ANDREA OOSTING-KLOCK

VAN UW ONDERHANDELAAR

UPDATE VAN DE HSGO OVER DIVERSE ONDERWERPEN

www.shutterstock.com

Woon-werkverkeer

Het is duidelijk dat we in Nederland veel gebruik maken van de auto en/of motor om naar ons werk te gaan. Dit geldt zeker voor het defensiepersoneel, gezien de ligging van de kazernes waardoor reizen met het openbaar vervoer vaak geen alternatief is. Dit blijkt ook uit de prominente rol die de kilometervergoeding altijd speelt in onze arbeidsvoorwaarden. De afstand van het woon-werkverkeer wordt berekend met behulp van de Andes Nav Teq routeplanner. Over het algemeen geeft deze planner de juiste kilometers aan, maar sinds de recente update zijn er bij diverse collega's

aanzienlijke verschillen geconstateerd. Hoe dit precies kan gebeuren, is ons niet bekend. Het lijkt erop alsof op sommige locaties niet de hoofdpoot is gebruikt, maar de dichtstbijzijnde poort voor de desbetreffende medewerker. Dit is niet handig, aangezien deze poorten niet altijd open zijn en soms zelfs helemaal niet. We hebben dit signaal gemeld bij Defensie, en aan de hand van een aantal concrete voorbeelden die ik van u heb ontvangen, kunnen zij nu kijken of en hoe dit aangepast kan worden.

Naast deze aanpassing hebben wij in Nederland soms te maken met wegwerk-

zaamheden, soms zelfs ingrijpende, zoals de afsluiting van de Haringsvlietbrug afgelopen zomer. Vooraf was gevraagd of dit kon worden meegenomen in de berekening van het woon-werkverkeer. Helaas was dit niet mogelijk, maar er is een tegemoetkoming ingeregeld voor de meeste collega's die dit traject rijden, voor de omrijdkilometers. De wijze van indienen is vermeld op intranet of op te vragen bij DCHR.

Verordening 883

De afgelopen weken hebben zich significante ontwikkelingen voorgedaan met betrekking tot Verordening 883/2004. Deze verordening heeft als doel het vrije

verkeer van burgers binnen de Europese Unie te vergemakkelijken en is een van de belangrijkste rechtsinstrumenten binnen de EU met betrekking tot de toegang tot medische zorg in andere EU-landen. Deze verordening heeft specifieke gevolgen voor niet-werkende gezinsleden van defensiepersoneel in het buitenland vanaf 1 januari 2024. In Verordeningslanden, waaronder EU-landen, Liechtenstein, Noorwegen, IJsland, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk, worden de volksverzekeringen in Nederland voor meeverhuisde gezinsleden stopgezet. In de laatste weken van 2023 is uitgebreid gecommuniceerd met het defensiepersoneel, waarbij veel regelwerk voor de medewerker aan bod kwam. De situatie rondom AOW/Anw is bekendgemaakt, waarbij Defensie heeft besloten de netto vrijwillige verzekeringspremie voor AOW en Anw te vergoeden. Hierdoor bouwen niet-werkende gezinsleden AOW en Anw op zonder kosten voor de defensiemedewerker.

Voor gezinsleden die al in het buitenland wonen op 1 januari 2024 en binnen een jaar repatriëren, heeft dit geen invloed op hun uiteindelijke AOW en Anw. Voor deze groep is een vrijwillige verzekering niet nodig. Gezinsleden die na 1 januari 2024 langer dan een jaar in een Verordeningsland wonen, kunnen een vrijwillige verzekering afsluiten, behalve kinderen in deze groep die de leeftijd van 17 jaar en 3 maanden bereiken en gedurende minimaal een jaar geen AOW hebben opgebouwd in Nederland. Deze groep kan achteraf de verloren maanden inkopen, waarvoor Defensie een netto vergoeding wil bieden.

Wat betreft de ziektekostenverzekering schrijft de verordening voor dat gezinsleden van defensieambtenaren in het buitenland vanaf 1 januari 2024 niet meer verzekerd

mogen zijn bij een Nederlandse zorgverzekeraar. Dit kan worden opgevangen door het afsluiten van een individuele expatverzekering die overeenkomt met zowel de Nederlandse basisverzekering als de aanvullende verzekering. Defensie biedt dekking voor medische kosten van bestaande aandoeningen die zijn uitgesloten door de expatverzekeraar of vanwege een wachttijd niet in aanmerking komen. Kosten die zijn uitgesloten door de expatverzekeraar worden vergoed door Defensie volgens de polisvoorwaarden van DSW Zorgverzekeraar (basisverzekering) en de polisvoorwaarden van de aanvullende verzekering Beter voor elkaar (verzekering voor militaire kinderen) van SZVK. Na acceptatie door de nieuwe expatverzekering dienen gezinsleden hun huidige zorgverzekering op te zeggen, die met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2024 wordt bevestigd. Terugbetaling van betaalde premies vindt plaats. Eventuele zorgkosten tijdens de onterechte verzekering bij de Nederlandse zorgverzekering worden gedekt door de nieuwe expatverzekering of vallen onder de verantwoordelijkheid van Defensie. Bij terugkeer naar Nederland worden gezinsleden na een buitenlandplaatsing bij Zorgzaam, met Ster 4 of Ster 5 of een vergelijkbare dekking vóór vertrek, non-select geaccepteerd, zonder uitsluitingen of wachttijd. Bij de meeste andere zorgverzekeraars kunnen gezinsleden zonder wachttijd instromen op hetzelfde dekkingsniveau als bij de vorige verzekering.

Defensie compenseert de premie van de nieuw af te sluiten expatverzekering tot 300,-. Gezinsleden van 18 jaar en ouder betalen een eigen bijdrage van 149,-, die wordt verrekend met de 300,-. Helaas hebben we moeten constateren dat deze aanpassingen laat, te laat, met onze collega's zijn gedeeld. Velen waren al met verlof in verband met de feestdagen, en

zo iets wil je graag vroegtijdig geregeld hebben. Defensie heeft dit ook onderkend. We zullen de komende weken hier nog verder over in gesprek gaan met het ministerie, mede omdat nog niet alles geregeld is. Om die reden vraag ik u dan ook: heeft u vragen of klopt er iets niet, laat het dan weten.

De GOV heeft al jaren bij Defensie aangegeven dat hier een oplossing voor moest komen en is teleurgesteld dat er zo kort voor de definitieve datum pas is gereageerd.

Uitwerking van AV-akkoord

Net voor de kerst hebben we als sociale partners het arbeidsvoorwaardenakkoord getekend. In dit akkoord staan ook een aantal maatregelen die niet per 1 januari 2024 ingaan, maar later. Waarom zult u denken? Dit heeft te maken met het feit dat een aantal onderwerpen nog verder uitgewerkt moeten worden. In het akkoord zijn we overeengekomen dat we het gaan doen, maar de wijze waarop gaan we de komende maanden uitonderhandelen, zoals dat heet. De komende maanden gaan we verder praten over Individueel Keuze Budget (IKB), Regeling Militaire Inzet (RMI), Snel Inzetbare Capaciteit-toelage (SIC-toelage) en ook belangrijk, we gaan een aantal technisch werkverbanden (TW en) instellen. Het gaat hierbij om de TW en reservisten en bijzondere positie militair (BPM). Deze zullen niet direct in januari van start gaan, maar iets later. Dat komt omdat we eerst nog drie andere TW en moeten afronden die in een vorig AV-akkoord waren afgesproken, namelijk de TW en Sourcing, Uitvoeringsreglement Reorganisaties Defensie (URD) en Besluit Medezeggenschap Defensie) BMD. De komende maanden hebben we dus nog genoeg te bespreken.

Als we dan een kleine doorkijk maken naar de rest van het jaar, zien we dat we rond de zomer ook onze inzet af moeten hebben voor de volgende arbeidsvoorwaardenonderhandelingen. Dit komt doordat het huidige akkoord een looptijd heeft van een jaar en eindigt op 31 december 2024. Hoe dit proces eruit gaat zien zal ik in de volgende editie van de ProDef uitleggen. Wat ik al wel wil meegeven is dat wij dat niet alleen kunnen doen, maar dat we dat samen met u willen en moeten gaan doen. Dus als u input heeft, laat het ons weten!

Voor eventuele vragen kunt u ons bereiken via: HSGO@prodef.nl

DOOR JAN HAITSMA

VAN DE KVNRO

HOE IS HET NOU MET DE RESERVIST?

Eind 2023 is een arbeidsvoorwaardenakkoord afgesloten met veel mooie punten die ook voor de reservist gelden. Met name de salarisverhoging en de eenmalige uitkering (naar rato) is direct van betekenis. Ook de instelling van het Technisch Werkverband Reservisten (TWRES) maakt onderdeel uit van het akkoord.

foto: Defensie.nl

Ik ben echter teleurgesteld dat het TWRES niet direct in januari van start gaat. U heeft er recht op te weten hoe dit zit en wat we verder in de tussentijd doen. Vanuit eerdere akkoorden stond nog

een aantal onderwerpen op de agenda, waaronder *Sourcing* en in het overleg met alle bonden en Defensie is afgesproken dat deze eerst aan de beurt komen. *Sourcing* kan de reservist overigens ook nadrukkelijk

raken, want het gaat onder andere om waar capaciteit vandaan komt en hoe dit wordt ingeregeld. Afgesproken is nu dat het TWRES in het tweede kwartaal gaat starten als een van de andere werkverbanden is

afgerond. Om nu niet af te wachten hebben we de volgende aanpak bedacht. In het eerste kwartaal gaat onze onderhandelaar Andrea op werkbezoeken door het hele land. Met de bezoeken aan Den Haag en Utrecht zal ik meegaan en zullen we nadrukkelijk ook de onderwerpen voor de reservist bespreken en onderwerpen ophalen. Dus heb jij belangrijke onderwerpen die wellicht in de TWRES besproken moeten worden: laat je zien en horen. Dat kan overigens altijd ook via mail (janhaisma@hotmail.com). Verder licht ik hieronder de in onze ogen belangrijkste onderwerpen toe die in elk geval aan de orde moeten komen dan wel moeten worden aangepakt.

Vergoeding voor de Ziektekostenverzekering

Dit punt speelt al jaren en er zijn reservisten die het lef hadden om terug te vallen op Defensie en hun burgerziektekostenverzekering op te schorten. Anderen durven dit niet en blijven met hun IIR gewoon verzekerd privé. Daarnaast heb je natuurlijk diverse reservisten die 10 tot 500 uur per jaar worden ingezet en nul vergoeding krijgen. Denkrichting wat ons betreft in een makkelijk rekenvoorbeeld:

Een ziektekostenverzekering kost per maand fictief ca 165 euro per maand. Een maand heeft gemiddeld 165 werkbare uren. Maak het nu zo dat je $165/165 = 1$ euro vergoeding betaalt voor de ziektekosten voor elk opkomstuur binnen de normale 165 uren. Daarmee vergoed je alle reservisten naar rato. In het TWRES kan nader onderzocht worden hoeveel een gemiddelde verzekering inclusief drie sterren of aanvullingen echt kost om daarmee de breuk aan te passen. En er zal moeten worden bekeken hoe je het eigen risico mee compenseert, want dit hebben beroepsmilitairen ook niet. Insteek verder is dat dit geregeld dient te worden met terugwerkende kracht vanaf 2022, omdat dit punt aantoonbaar toen al is neergelegd bij Defensie.

Verlof

Een van de andere bonden heeft hier een rechtszaak over aangespannen en deze gewonnen. Defensie is al een tijd bezig na te denken hoe dit kan worden ingeregeld. Wat mij betreft kan de denkrichting redelijk eenvoudig zijn. De beroepsmilitair en de burgers bouwen per jaar 25 vakantiedagen op en dat komt overeen met circa (!) 10% verlof over de werkzame uren. Dit klopt niet altijd precies: er zijn situaties dat je iets meer verlof krijgt, afhankelijk van dienstjaren en rang. Maar grosso modo komt die 10% aardig in de buurt. Als je, net als vroeger bij uitzendkrachten gebeurde, 10% toeslag op het salaris verleent koop je dit verlof in n keer af. Niet de meest chique

oplossing maar wel een heel pragmatische. Als alternatief kun je denken aan een oproep in werkelijke dienst waarbij je verlof opneemt en dus alleen fictief opkomt om je verlof op te nemen. Dit leidt alleen tot zeer veel rompslomp en de vraag is of je dat moet willen.

Voor collega s met bijvoorbeeld een IIR of andere langere vorm van inzet kan gelden dat je alsnog verlof opbouwt en registreert, net zoals nu ook het geval is. Ook voor dit punt geldt wat mij betreft sowieso terugwerkende kracht, want het is al vele malen eerder ingebracht en de uitspraak is ook al van medio 2023.

Jubileumgratificatie

Een andere rechtmatiger vorm van jubileumgratificatie: nu wordt het aantal opkomstdagen geteld en kom je na 40 jaar wellicht in aanmerking voor de 12,5 jaar gratificatie. Voorstel is dat je aansluit bij de regeling voor beroepsmilitairen en burgers, maar dan naar rato: dus bijv. als je 7 jaar (semi)beroeps geweest bent en daarna nog 50 dagen bent opgeroepen kom je na 12,5 jaar in aanmerking voor ca. 60% van de jubileumgratificatie die een beroeps krijgt, na 25 jaar met nog eens 100 extra dagen opkomst ca 43% van de beroepsgratificatie en als je daarna nog eens 100 dagen opkomt ca 39% van de gratificatie die de beroeps dan krijgt. En mocht er een 40- of 45-jarige gratificatie komen, dan idem. Dit doet recht aan de diensttijd en sluit aan op andere parttimers, de burgerregeling en wat andere ambtenaren bij het Rijk krijgen. In het kort: jubileumgratificatie aanpassen. De denkrichting zoals hierboven geschetst laat zich prima berekenen en zowel de opkomstdagen als de diensttijd zijn prima geregistreerd, deels bij Defensie en deels bij het ABP.

Pensioen

Pensioen is een uitermate lastig onderwerp, dat blijkt ook vaak weer uit gesprekken met reservisten. De afgelopen tijd hebben we vanuit CMHF Defensie bij het ABP de positie van de reservist bij het invaren naar het nieuwe pensioenstelsel aangekaart. Uitgangspunt is hetzelfde als bij de beroeps, maar veel reservisten zijn op de overgangsdatum niet in daadwerkelijke dienst. Zij mogen niet tussen wal en schip vallen. De komende tijd wordt hier nader over gesproken. Een ander punt is dat reservisten kennelijk geen extra pensioen kunnen opbouwen terwijl ze vaak met een IIR een vierdaagse werkweek hebben. En dan is er het verschil in beroeps en reservisten voor wat betreft de overgangsmaatregelen, compensatie en dergelijke. Voor het TWRES genoeg om verder te onderzoeken.

Keuzemenu en aanverwante zaken

Het lijkt erop dat bij de arbeidsvoorwaarden soms te gemakkelijk wordt gezegd dat het niet voor reservisten geldt. Inzoomend is dan wel de vraag welke groep reservisten je bedoelt. Een reservist met een IIR die alleen voor Defensie werkt, komt niet in aanmerking voor de duurzaamheidsbonus. Waarom niet? De parttime burger of militair wel. En hoe zit het met uitrust uit brutoloon. Onze insteek is: een keuzemenu, ook voor reservisten, en daarin daarin benoemen we dan de dingen als ouderschaps- en bevalingsverlof, fietsregeling en vakbond (ook KVNRO) uit brutoloon: alles voor zover dit fiscaal kan en niet de burgerbaan bijt. En alles naar rato. Natuurlijk telt daarbij: niet dubbelop, dus als de hoofdbaan bij Defensie is dan gebruik maken bij Defensie. Is de hoofdbaan elders of je bent ZZP: dan daar afnemen. Waar een regeling bij een burgerbetrekking niet zou gelden en bij Defensie wel: naar rato van opkomstdagen.

Overige zaken

Dit artikel is niet uitputtend en wil dat ook niet zijn. Ik wil nog een aantal zaken benoemen waar het ministerie echt snel naar moet kijken.

Wat? Kan iemand vanaf 2009 aaneengesloten IIR s hebben? Het gebeurt wel! En komt zo iemand dan straks in aanmerking voor een vorm van UKW? Hoe dan? Waarom wordt een militair met een IIR als net zo extern beschouwd als een echte externe? Wanneer is de papieren verloflijs en app l-lijst echt verleden tijd?

En last but not least: zorg dat bij ALLE zaken die besproken worden in het arbeidsvoorwaardenoverleg en aanverwante gremia nagedacht wordt over wat het betekent voor de reservist en hoe het eventueel anders voor de reservist moet worden geregeld. Anders blijven we risico lopen dat zaken niet tot elkaar komen. Kortom: het technisch werkverband reservisten, waarin allerhande reservistenzaken met de andere bonden gezamenlijk besproken worden is van het grootste belang. En uw inbreng om punten aan te dragen daarvoor onontbeerlijk.

Ik zie ze graag in grote aantallen tegemoet en zie u graag op een van de bijeenkomsten met de HSGO.

HARTEKRETEN VAN GEPENSIONEERDE LEDEN

Vooral onder onze gepensioneerde leden bestaat weerstand tegen het nieuwe pensioenstelsel. En van de grieven is dat de gepensioneerde wordt opgezadeld met laag renderende beleggingen waardoor de in uitbetaling zijnde pensioenen gaan dalen of in ieder geval niet gaan stijgen.

Pensioensystemen zijn ongemeen ingewikkeld en al gauw onderwerp van onbegrip en wantrouwen. Hieronder een uitleg over de beleggingen voor gepensioneerden op basis van de laatst bekende uitgangspunten.

Hoe is het nu geregeld?

In het huidige stelsel worden de rendementen van een pensioenfonds gelijkmatig over alle deelnemers verdeeld. Als bijv. de stand van de dekkingsgraad van het ABP 3% indexatie toestaat, dan krijgt iedereen, actief en gepensionerd, die 3% indexatie over het in opbouw of in uitbetaling zijnde pensioen. En als de dekkingsgraad zo laag is dat er gekort moet worden, dan krijgen ook alle deelnemers, actief en gepensionerd, dezelfde procentuele korting over hun in opbouw of in uitbetaling zijnde pensioen voor de kiezen. Achter die ene dekkingsgraad gaat echter een wereld aan demografische en financieel-economische verschillen schuil.

We zagen bijv. tot enige jaren geleden een langdurige daling van de marktrente. In het huidige systeem stijgt en daalt de zogenoemde rekenrente voor pensioenfondsen mee met de marktrente. DNB verplicht pensioenfondsen om de op die manier tot stand gekomen rekenrente (de zogenoemde RTS: rente termijn structuur) te gebruiken om de rendementen op hun toekomstige betalingsverplichtingen (de toekomstige pensioenen) te bepalen. De RTS is een rente die banken elkaar onderling in rekening brengen op kortlopende schulden, waarvan de toezichthouder DNB stelt dat die rente/dat rendement in bijna alle omstandigheden is te halen.

Omdat de betalingsverplichtingen van bijv. een dertigjarige bij een lage rekenrente over vele jaren (er is ook nog sprake van een statistisch hogere levensverwachting) met een heel laag rendement moeten worden berekend, kost dat veel vermogen en daalt daardoor de dekkingsgraad. De gepensioneerde die zelf met een veel kortere betalingstermijn en minder stijgende betalingsverplichtingen wordt geconfronteerd,

wordt door die ene dalende dekkingsgraad wel gelijkmatig bedeed met het rente- en leeftijdsrisico voor de jongere. Dat vonden de gepensioneerden niet eerlijk. Daarom is in het nieuwe systeem een leeftijdsafhankelijke toewijzing van het rente/rendement risico opgenomen. Het systeem is er inderdaad niet eenvoudiger op geworden en geeft weer aanleiding tot onbegrip en indianenverhalen.

Maximaal 35% risicovolle beleggingen

Op het ogenblik doet bijv. het verhaal de ronde dat de beleggingen van de gepensioneerde maximaal 35% risicovolle beleggingen mogen kennen. Dat zou in de wet staan. Die 35% komt inderdaad in de WTP voor, maar niet in relatie tot de beleggingen, maar in relatie tot het vaststellen van de hoogte van uw uit te betalen pensioen.

In het nieuwe systeem wordt niet meer een pensioen opgebouwd, maar een individueel pensioenkapitaal. Van dat kapitaal wordt vanaf pensioendatum een pensioen aangekocht. Bij het vaststellen van de hoogte van dat toekomstige pensioen wordt rekening gehouden met de hoogte van het rendement dat een pensioenuitvoerder denkt te

gaan halen op het kapitaal in uw individuele pensioenpot.

De officiële term voor dat in rekening te brengen rendement is projectierendement. Daarbij kan de pensioenuitvoerder uitgaan van een hoger projectierendement waardoor het pensioen hoger uitvalt, echter u begrijpt de *downside*. Als dat ingeschatte rendement in werkelijkheid lager uitvalt, is er in verhouding tot uw individuele pensioenkapitaal bij een statistische levensverwachting van ruim 20 jaar, te vroeg te veel pensioen uitgekeerd om levenslang op dat niveau te kunnen blijven uitkeren. Gevolg is dat het pensioen zal moeten dalen om de pensioenpot niet uit te putten voordat u (statistisch berekend) gaat hemelen. Dat wil niemand, dus is voorzichtigheid geboden. Een absolute ondergrens van het in rekening te brengen rendement is er niet, maar wordt meestal gevonden in de RTS die in het huidige systeem ook wordt gebruikt.

De WTP nu biedt de mogelijkheid om die RTS met maximaal 35% van het door de pensioenuitvoerder op zakelijke waarden (het risicovolle beleggingsdeel) te behalen verwacht rendement op te plussen, met dus het risico van te vroeg te veel uitbetalen. Het ABP-bestuur heeft ervoor gekozen

om in het WTP-systeem dat rendement op RTS-niveau te houden en er niets af te halen of er bovenop te zetten. De hoogte van het projectierendement staat weer in relatie tot het zogenoemde beschermingsrendement en overrendement.

Beschermingsrendement en overrendement

Het projectierendement en daarmee de hoogte van uw pensioen wordt dus op een prudente wijze vastgesteld. Hoe gaat dan toch het ABP onder het WTP-regime de verhoging van uw pensioen realiseren? Allereerst heeft het ABP een risicopreferentie onderzoek gehouden onder een steekproef van ABP-deelnemers, ook gepensioneerden, om te onderzoeken hoeveel risico deelnemers willen lopen met hun pensioen (beleggingen). Dat onderzoek is een verplichting voortvloeiend uit de WTP en de resultaten vormen de basis van het door het ABP in te richten beleggingsbeleid. Uit het onderzoek blijkt dat ABP-deelnemers een stijging van hun pensioen willen zien en tegelijkertijd geen daling. Dat zijn twee niet gemakkelijk verenigbare doeleinden. Om een stijging te realiseren moet je risico lopen en om geen daling te veroorzaken moet je juist risico vermijden.

In de grafieken hieronder ziet u hoe het ABP het varkentje wil wassen door middel van toepassing van een leeftijdsafhankelijk beschermingsrendement en overrendement.

Het **beschermingsrendement** is het rendement dat met voorrang wordt gereserveerd uit het totale rendement dat het fonds maakt om de deelnemer te beschermen tegen het renterisico. Het renterisico betreft hier een dalende marktrente. Die marktrente bepaalt de RTS en daarmee het projectierendement waarmee uw toekomstig pensioen wordt berekend. Bij een lagere rente/projectierendement is er meer geld in uw individuele pot nodig om in de toekomst

een gelijk pensioen uit te kunnen blijven betalen. Het beschermingsrendement zorgt ervoor dat het individuele pensioenkapitaal van een gepensioneerde wordt aangevuld tot een niveau dat 80% van het effect van de dalende rente opvangt (zie grafiek).

Waarom geen 100%? Dat leidt toch tot nog stabielere uitkeringen? Dat komt omdat uit het risicopreferentieonderzoek blijkt dat u ook wilt dat uw pensioen stijgt om de inflatie bij te houden. U wilt dus wat meer risico lopen, want als u zekerheid wilt kan dat alleen bij een lager pensioen met weinig kans op stijging. De rentestand kent ook een correlatie met het rendement op risico lopende beleggingen, de zakelijke waarden. In veel omstandigheden is het zo dat een lagere rente leidt tot hogere aandelenkoersen die de inflatie (kunnen) bijhouden.

Bij 80% renteafdekking kan een hoger percentage aan overrendement worden toegewezen. De 80% renteafdekking in samenhang met een hoger percentage toedeling overrendement leidt uiteindelijk tot een beter rendement/risicoprofiel voor de gepensioneerde. En zo'n profiel komt ook naar voren uit het risicopreferentie onderzoek. Het 80% beschermingsrendement zorgt ervoor dat uw pensioen als gepensioneerde zoveel mogelijk (nominaal) gelijk blijft en toch ook nog kan profiteren van stijgende aandelenkoersen. Het 80%-percentage is voor alle gepensioneerden gelijk.

Vervolgens het **overrendement**. Dat is het deel van het totale rendement dat overblijft na uitdeling van het beschermingsrendement. Uit de grafiek blijkt dat de gepensioneerde 45% van het overrendement toegedeeld krijgt dat het ABP maakt op de totale portefeuille (de hele beleggingsmix incl. risicovolle beleggingen). Het overrendement zorgt ervoor dat uw pensioen als gepensioneerde kan worden verhoogd, met de ambitie om de inflatie bij te houden. Het beschermingsrendement wordt met

voorrang uitgedeeld uit het totale rendement, ook bij een negatief totaalrendement. De (jongere) actieven ondervinden daarvan de gevolgen vooral bij een negatief totaalrendement. Zij krijgen een lager beschermingsrendement, maar een groter deel van het resterende overrendement (tot 115%) toebedeeld. Zij lopen daarmee - vooral als een dalende rente samengaat met een dalend totaalrendement - meer risico dan de oudere actieve en de gepensioneerde. Het heeft alles met de beleggingshorizon te maken. De jongere wordt geacht nog tijd te hebben om slechte beleggingsresultaten met latere goede weer in te lopen, voor de gepensioneerde geldt dat steeds minder. Beschermingsrendement en overrendement vormen samen een systeem van communicerende vaten. Hoe meer een bepaald leeftijdscohort krijgt aan beschermingsrendement, hoe minder dat cohort krijgt aan overrendement.

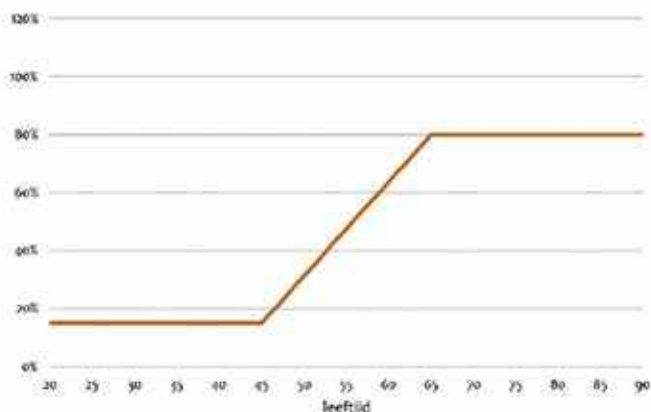
Spreiding pensioenkorting

Mocht in enig jaar de inhoud van uw individuele pensioenpot onvoldoende zijn om bij het gestelde projectierendement hetzelfde pensioen uit te blijven betalen over de resterende levensduur, en een korting is onafwendbaar, dan wordt de korting gespreid over maximaal vijf jaren.

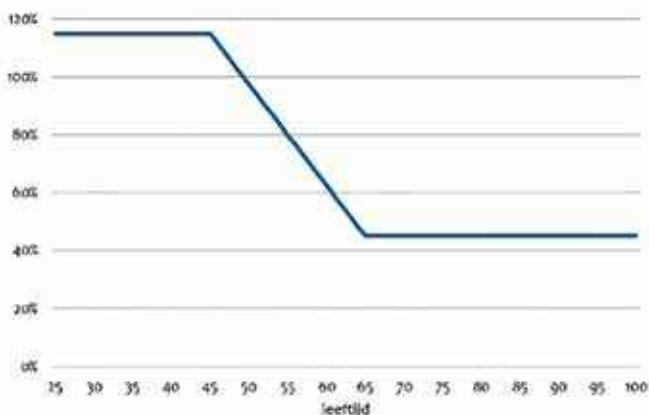
Solidariteitsreserve

In *baisse* omstandigheden kan het alsnog fout gaan. Dan is er de zogenoemde solidariteitsreserve, een kapitaalbuffer binnen het systeem, die als eerste doel heeft vanuit die reserve individuele kapitalen aan te vullen om de pensioenen zoveel mogelijk gelijk te houden. Hoe hoger het percentage beschermingsrendement dat een gepensioneerde toebedeeld krijgt, hoe groter ook de kans dat bij een laag of een negatief totaalrendement de solidariteitsreserve zal moeten worden aangesproken om uw pensioen op peil te houden. Het is een samenhangend stelsel. De solidariteitsreserve wordt ook aangesproken

Staffel beschermingsrendement

Toedeelstaffel voor het overrendement

als er sprake is van een stijgende levensverwachting, vooral als nieuwe CBS-onderzoeken uitwijzen dat de Nederlandse bevolking in haar geheel weer ouder is geworden. Onderzoek met simulatie vanuit vele (slechte) economische omstandigheden wijst uit dat de solidariteitsreserve meestal voldoende groot is om de uitkeringen op peil te houden.

Conclusie

De grief van gepensioneerden omtrent de gelijke behandeling van jong en oud vanuit die ene dekkingsgraad, is in het nieuwe systeem beantwoord door de samenhang van het prudente projectierendement, het leeftijdsafhankelijke systeem van toedeling van beschermingsrendement en overrendement, en de toedeling vanuit de solidariteitsreserve die naar verwachting vooral bij de gepensioneerde terecht zal komen. De gepensioneerdenorganisaties met in hun geledingen beleggings- en pensioendeskundigen, zijn het er wel over eens dat met de constructie van het beschermingsrendement op 80% het neerwaartse risico op het pensioen voor het grootste deel is weggenomen. Daar zit voor hen het probleem niet. De crux zit erin dat de pensioenen in het WFT-regime de inflatie niet bijhouden door een geringe toedeling van het overrendement.

www.shutterstock.com

Nu is het zo dat volgens de laatst bekende plannen veel pensioenfondsen een beschermingsrendement willen construeren van 70 a 80%, gekoppeld aan een overrendementstoedeling van 20 a 30%. Een dergelijk percentage toedeling overrendement is volgens deskundigen te laag om de inflatie bij te benen. Diezelfde deskundigen spreken van 40 a 50% rendementsdeling in alleen zakelijke waarden (risicovolle beleggingen) om 2% inflatie bij te houden. De financiële

opzet van het ABP komt daar beter bij in de buurt. Een hogere inflatie bijhouden kan alleen als de gepensioneerde nog meer risico gaat lopen waardoor zijn eigen pensioenzekerheid onder druk komt te staan, waardoor de solidariteitsreserve onder druk komt te staan en waardoor zo'n financiële opzet ten koste gaat van het deel van de rendementstaart van de jongere deelnemers.

MEDEZEGGENSCHAP

De volgende medezeggenschapsverkiezingen zijn gepland:

Defensieonderdeel	Eenheid	Opgeven vr	Kiesdatum
COMMIT	COMMIT/JIVC/Landgebonden IT	gesloten	19-02 t/m 23-02-2024
CZSK	Van Ghentkazerne	gesloten	26-02-2024
CZSK	NLMARSOF	gesloten	26-02-2024
CLAS	MatlogCo	gesloten	27-02-2024
CLSK	Staf CLSK	gesloten	28-02-2024
CLAS	OTC Manoeuvre	gesloten	28-02-2024
CLAS	C2OSTCO	gesloten	01-03-2024
CZSK	Defensie Duikschool	gesloten	04-03-2024
CLAS	43Mechbrig/43Hrscie	gesloten	04-03- t/m
			08-03-2024
COMMIT	Directie Projecten	gesloten	21-03-2024
CZSK	MC KMTO	19-02-2024	08-04-2024
CZSK	MC Staf GC OEM	19-02-2024	09-04-2024
BS	DCo	05-03-2024	16-04-2024
CLAS	Matlogco Staf/S&A	17-04-2024	24-04-2024
DOSCO	BMB	07-03-2024	18-04-2024
BS	COID	01-03-2024	18-04-2024
COMMIT	JIVC/PSD	10-04-2024	22-05-2024
COMMIT	Maritieme IT	08-04-2024	23-05-2024

Kijk voor de actuele verkiezingen op:

www.ProDef.nl

TRANSITIE VAN EINDLOON NAAR MIDDELLOON PENSIOEN: DE AFRONDING

Precies n jaar geleden namen we over dit onderwerp al een artikel op in de PRODEF (nr. 1, 2023). Hoewel het er naar uitzag dat dit voor het einde van het jaar zou kunnen worden afgewikkeld en uitbetaald, bleek het vanwege de veelheid aan dossiers voor Defensie toch niet haalbaar.

Waar gaat het om?

Op 1 januari 2019 zijn militairen overgestapt van eindlooppensioen naar middellooppensioen. Deze overstap ging gepaard met een compensatie voor verminderd pensioenperspectief. Dit gaat echter uit van compensatie bij bevorderingsdata n 1 januari 2019. Militairen die n 1 januari met terugwerkende kracht zijn bevorderd of een periodiek hebben gekregen met een ingangsdatum van 1 januari 2019 of daarvoor, vallen buiten deze compensatieregeling. Als gevolg van die bevordering of periodiek bestaat een hogere pensioengrondslag per 1 januari 2019. Deze is wel eind 2019 met terugwerkende kracht in de ingevoerde middelloonregeling toegepast, maar bij de afronding van het eindloon is dit niet verwerkt. De pensioenopbouw van deze verhogingen zou dan letterlijk tussen de wal en het schip vallen. Onverteerbaar

volgens de GOV|MHB, want de compensaties kunnen afhankelijk van rang en diensttijd behoorlijk oplopen (bv een majorsbevoordering bij 45 jarige leeftijd ca 36.000).

Wat is de stand van zaken

In de werkgroep is zowel bij de werkgever als de andere bonden aandacht gevraagd voor dit onderwerp. Nadat iedereen overtuigd raakte van de noodzaak hier werk van te maken, is inzichtelijk gemaakt dat het om ca. 1400 militairen gaat. De GOV|MHB heeft gepleit dit in het bestaande pensioen in te brengen, echter geeft het ABP aan dat hiertoe volgens haar reglement geen mogelijkheid bestaat. Omdat het toch bedoeld is voor pensioenreparatie menen wij dat het dan tenminste mogelijk moet zijn dat de werkgever dit in ABP extra pensioen afstort. Dit blijft dan buiten loonheffing en ook buiten box-3 belastingen in de toekomst.

Het alternatief zou een uitbetaling zijn in de vorm van loon (dus belast). Defensie heeft zich intussen gecommitteerd dat deze uitbetalingen in het 1^e kwartaal van 2024 zullen worden gedaan, waarbij eerst een berekening zal ontvangen. Ook zal Defensie voor die tijd onderzoeken of aan elk individu daarbij de keuze kan worden voorgelegd: ABP Extra of uitbetaling als loon. Bij een uitbetaling als loon blijft altijd nog de mogelijkheid zelf gebruik te maken van een lijfrente of bankspaarrekening. Door de invoering van de Wet toekomst Pensioenen zijn de aftrekmogelijkheden verruimd.

Zodra meer bekend wordt hierover volgt een nieuwe update.

Door de invoering van de Wet toekomst Pensioenen zijn de aftrekmogelijkheden verruimd.

HAAL MEER UIT UW LIDMAATSCHAP!

Met onderstaande bedrijven en organisaties hebben we afspraken gemaakt die extra voordeel kunnen opleveren!

ADVISEURS VOOR HYPOTHEKEN EN
VERZEKERINGEN
PRINSENLAND ADVISEURS

Ga voor het volledige
overzicht van onze
voordelen, inclusief
alle info naar:
[www.prodef.nl/
ledenvoordelen](http://www.prodef.nl/ledenvoordelen).

Mailen kan ook:
info@prodef.nl

KVNRO

